

Rani poremećaji u društvenom ponašanju sudski sankcioniranih maloljetnih nasilnika iz hrvatskih ruralnih sredina

Slobodan Uzelac

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
E-mail: slobodan.uzelac@zg.hinet.hr

Ivan Magdalenić

Studij socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
E-mail: ivanmagdalenic@net.hr

SAŽETAK Rane poremećaje u društvenom ponašanju sudski sankcioniranih maloljetnih nasilnika iz hrvatskih seoskih sredina autori su odabrali predmetom istraživanja, jer je unatoč iznimno opsežnom korpusu literature i stupnju istraženosti maloljetničke delinkvencije provedeno vrlo malo istraživanja maloljetničke delinkvencije u ruralnim sredinama, a poglavito u Hrvatskoj. Osim toga, takvo istraživanje ima preventivnu korist: rani su poremećaji u ponašanju najava budućeg nasilničkog ponašanja. Provedena je analiza podataka o ranim poremećajima u ponašanju prikupljenih metodom analize sadržaja (content analysis) sudske dokumentacije, dokumentacije državnih odvjetništava i centara za socijalnu skrb za maloljetnike (N = 1.271) koji su od 1. 1. 1985. do 31. 12. 1998. u Republici Hrvatskoj sudski procesuirani i sankcionirani zbog počinjenoga kaznenog djela nasilja. Posebna je pozornost posvećena onima koji su *tempore criminis* imali prebivalište u pretežno seoskim naseljima: iz uzorka izdvojeni su maloljetni nasilnici iz ruralnih sredina (N = 240) i za njih obrađeni i analizirani podaci o poremećajima tijekom školovanja i ostalim oblicima preddelinkvetnog ponašanja. Rezultati pokazuju, prvo, da maloljetnici koji žive u selima, relativno znatno rjeđe čine nasilničke delikte nego njihovi vršnjaci iz gradova; drugo, da takvim njihovim postupcima razmjerno znatno rjeđe prethode neki tipični poremećaji u ponašanju, i to kako oni koji se tiču poremećaja tjeka školovanja, tako i oni koji se obično nazivaju preddelinkventnim ponašanjem. Maloljetni nasilnici iz seoskih sredina jedino su na razini prosjeka po učestalosti prekidanja osnovne škole te prosjačenja prije navršene 14. godine ži-vota. Rezultati su objašnjeni razlikama u načinu socijalizacije djece u seoskim i gradskim naseljima.

Ključne riječi: maloljetničko nasilništvo, poremećaji u ponašanju, ruralna sredina, Hrvatska.

Primljeno: 3. prosinca 2000.

Pribvačeno: 10. rujna 2001.

1. Uvod

O nasilništvu općenito, pa i o maloljetnim nasilnicima, postoji toliko obilna i tako raznolika literatura da mnoge spoznaje o toj tematici već odavno predstavljaju tzv. opća mjesta u svim društvenim i humanističkim znanostima (što, dakako, ne znači da je ta pojava potpuno objašnjena). Stoga gotovo nema potrebe uvodno navoditi bilo koji pojedinačan rad, jer informacijska vrijednost ovih napomena time ne bi bila znatnije povećana, a brojni bi drugi vrijedni radovi bili prešućeni. Zato ćemo iznimno spomenuti da su najcjelovitiji pregled maloljetničke delinkvencije na hrvatskom jeziku izložili Mladen Singer i Ljiljana Mikšaj-Todorović u svojoj knjizi *Delinkvencija mladih* (1993.).

S druge strane, specifičnih istraživanja maloljetničke delinkvencije u ruralnim sredinama, pogotovo u Hrvatskoj, veoma je malo (Magdalenić, 1995., Uzelac i Magdalenić, 1997.), iako autori s Odsjeka za socijalnu pedagogiju Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu (danas Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet) i Visoke policijske škole Policijske akademije Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, operiraju (i) varijablom "karakteristike mjesta stalnog boravka počinitelja", što znači i informacijama o obilježjima maloljetničke delinkvencije na neki način povezanim sa selom, ali to nije glavni predmet njihova interesa.

I ovaj se rad ne bavi seoskom maloljetničkom delinkvencijom u cjelini, a ni u njezinu užem smislu, tj. etiologijom i/li fenomenologijom, nego samo učestalošću pojedinih oblika preddelinkventnog ponašanja jedne kategorije maloljetnih delinkvenata iz hrvatskih pretežno ruralnih sredina - počinitelja kaznenih djela nasilja, i to samo onih počinitelja kojima su, nakon okončanoga sudskog postupka, izrečene određene sankcije, ili je kazneni postupak prema njima obustavljen samo zbog primjene načela oportunisti (svrhovitosti).

Valja napomenuti da se načelo oportunisti u kaznenim postupcima prema maloljetnicima primjenjuje dosta često. Njegov je smisao sadržan u temeljnoj svrsi ukupnoga kaznenog zakonodavstva koje se tiče maloljetnika. Naime, odluka o tome hoće li neka sankcija biti izrečena ili neće, ne ovisi isključivo ni ponajviše o karakteru samoga kaznenog djela, čak i kad se radi o nasilništvu, nego ovisi i o drugim elementima: o životnoj dobi maloljetnika, stupnju njegove duševne i socijalne zrelosti te ostalim psihičkim svojstvima, o njegovim sklonostima i pobudama iz kojih je kazneno djelo počinio, o njegovu dosadašnjem odgoju i obilježjima sredine u kojoj živi (napose obiteljske) i sličnom. Sve su ti elementi i obziri u funkciji temeljne stručne prognoze o tome kako će teći daljnji razvoj maloljetnikova društvenog ponašanja. Dođe li se u kaznenom postupku do prognoze da bi za maloljetnikov razvoj bilo bolje ako mu se kaznena sankcija ne izreče, ona neće biti izrečena (iako mu je počinjeno djelo dokazano)¹. Time je, dakako, ukupan

¹ Skicirane značajke kaznenog tretmana maloljetnika jedan su od glavnih razloga što se u kriminologiji maloljetničke delinkvencije, u pravilu, rabi izričaj "postupak prema maloljetniku", a ne "protiv maloljetnika", kako bi se i time naglasilo da glavna svrha postupka doista nije represija, nego preodgoj počinitelja. No, od tog se pravila dosta često i odstupa.

broj doista kažnjenih maloljetnika zbog počinjenog kaznenog djela znatno manji od broja procesuiranih počinitelja, a potonji je broj, iz drugih razloga, manji od ukupnog broja počinitelja, što vrijedi i za počinitelje nasilničkih djela.

Ograničenje predmeta ovoga istraživanja samo na sudski sankcionirane nasilnike opravdavamo dvama razlozima: prvo, nasilničko je ponašanje društveno naročito opasno, posebno za normalno funkcioniranje manjih zajednica (a većina seoskih zajednica upravo su takve); drugo, sudski se sankcioniraju samo oni nasilnici kojima je, u odgovarajućem postupku, dokazano *konkretno* kazneno djelo za koje su bili optuženi. Riječju, u ovom se istraživanju ne bavimo maloljetnicima koji se «općenito» ponašaju nasilnički.

O razlozima usmjeravanja pozornosti u ovome radu samo na pojedine oblike preddelinkventnoga ponašanja pišemo nešto kasnije.

2. Problem

Nasilničkim ponašanjem nazivamo onaj dio čovjekova fizički agresivnoga ponašanja, točnije, djelovanja², koje je upravljeno protiv drugoga čovjeka. Takvo je ponašanje (djelovanje) u hrvatskom zakonodavstvu inkriminirano u više pojedinačnih kaznenih djela: ubojstvo, teška tjelesna povreda, silovanje, razbojništvo i sl. (Nasilničko ponašanje prema ostalim živim bićima i “nasilje” nad stvarima i neživom prirodom općenito, pravno se kvalificira drukčije, iako i ono, s psihološkog motrišta, može biti slično nasilničkom ponašanju prema ljudima.)

Stupanj društvene opasnosti nasilničkog ponašanja različit je, što ovisi o vrsti samoga djela, ali i o nizu njegovih dodatnih obilježja. Pri tome nisu važna samo različita obilježja počinitelja, nego i obilježja žrtve, te odnos počinitelja prema žrtvi. S tim u svezi najčešće se postavljaju pitanja poput ovih: kojeg su spola i životne dobi počinitelj i žrtva; što je žrtva počinitelju (nepoznata osoba, poznanik, susjed, daljnji rod, bliži rod ...); je li počinitelj bio izazvan od žrtve; kada je stvorena namjera za izvršenje nasilničkoga čina (neposredno uoči izvršenja, ranije istog dana, prethodnog dana, više dana prije izvršenja); što je temeljni motiv nasilju (izazov, solidarnost s nekim, osveta, isticanje, imovina...); kojim je sredstvom izvršeno nasilje (ozbiljnom prijetnjom, rukama, oruđem, oružjem, drugim predmetom ...); je li žrtva posebno zlostavljana, vrijeđana i ponižavana; kakve su posljedice nasilja kod žrtve, i slično.

.....
² Opaska o “djelovanju” polazi od poznatog Glasserovog (1985.) tumačenja djelovanja kao tek jedne od četiriju komponenti ponašanja, tj. one koja se, iako povezana s ostalima (mišljenjem, osjećanjima i fiziološkim reakcijama), pretežito iscrpljuje u funkcijama mišićnoga, žlijezdanoga i skeletnog sustava, i pod presudnim je utjecajem ljudskog htijenja.

No, za potpunije sagledavanje prirode nasilničkog ponašanja maloljetnika nije dovoljan samo detaljan kaznenopravni opis nasilničkog čina. Naime, osim samoga tog čina te širih bioloških, psihičkih i socijalnih etioloških elemenata koji, djelujući u složenom etiološkom mehanizmu u različitim razdobljima počiniteljeva života, pridonose kriminalnom ponašanju u danome trenutku. Određenu važnost svakako imaju i oni oblici poremećaja u društvenom ponašanju tih mladih ljudi koji se javljaju *prije* samoga kriminalnoga nasilničkog ponašanja. Riječ je, dakle, o ponašanju koje samo po sebi nije kriminalno ali mu, u pravilu, prethodi.

Praktično-preventivna korist od uvida u takvo rano, "praskozorno" ponašanje iznimno je velika. Ona proizlazi upravo iz spoznaje da se to ponašanje, u pravilu, javlja znatno prije nasilničkoga, te na neki način biva njegovom najavom. Uvidom u obilježja takva ponašanja stječe se i pravodoban uvid u vjerojatno predstojeće nasilničko ponašanje, čime se dobiva razmjerno dovoljno vremena za poduzimanje preventivnih mjera, na različitim razinama. Pri tome posebnu važnost imaju primarno-preventivne mjere, tj. one koje su usmjerene prema vjerojatnim izvoristima nasilničkoga ponašanja u vrijeme kada se ono još nije manifestiralo.

U ovome nas radu, kao temeljno pitanje, zanima *koja su specifična obilježja predkriminalnog ponašanja maloljetnih delinkvenata u hrvatskim selima, te koliko su ona učestala apsolutno i u usporedbi s jednakim ponašanjem maloljetnika iz pretežno urbanih sredina.*

Uvriježeno je mišljenje da je delinkventno ponašanje maloljetnika uglavnom urbani fenomen. Međutim, u svome opsežnom preglednom djelu Singer i Mikšaj-Todorović na temelju rezultata vlastita istraživanja pokazuju da u Hrvatskoj to baš i nije tako. Oni, naime, utvrđuju da je maloljetnička delinkvencija itekako svojevrsena i naseljima koja imaju pretežito ruralna obilježja. Konstatiraju, među ostalim, da "gotovo polovica svih prijavljenih maloljetnika ima stalno mjesto boravišta u naselju koje nema više od 5.000 stanovnika" (1993.: 98)³.

.....

³ Preciznije, riječ je o 42% prijavljenih maloljetnika. Istraživanje je provedeno 1980. godine. Desetak godina kasnije, početkom 90-ih, u naseljima s manje od 5.000 stanovnika živjelo je, prema službenim popisnim podacima, neznatno više od 50% ukupnoga hrvatskog stanovništva, i to, u prosjeku, nešto starijega od onoga u većim naseljima.

Prema tome, podatak što ga navode Singer i Mikšaj-Todorović govori o nepostojanju osobito velikih razlika u učestalosti maloljetničke delinkvencije u većim i manjim naseljima, čak i kada uzmemo u obzir pretpostavku (koja je u više istraživanja i potvrđena) o manjoj "tamnoj brojci kriminaliteta" (tj. o manje neregistriranih kaznenih djela i neotkrivenih počinitelja) u manjim mjestima.

Detaljnija argumentacija iznesenih tvrdnji bila bi za potrebe ovoga rada neekonomična, jer zahtijeva raščlanjivanje podataka o dobroj strukturi stanovništva različitih vrsta naselja, zatim o tzv. "stalnom" i "prisutnom" stanovništvu te o stanovništvu u zemlji i onome na privremenom boravku u inozemstvu itd., što izlazi iz okvira našeg interesa.

Opisujući detaljnije obilježja seoske maloljetničke delinkvencije, ovi će autori uočiti tri njezine temeljne značajke: (1) razmjerno visok udjel neimovinskih delikata, (2) razmjerno visoku zastupljenost kaznenih djela izvršenih izvan mjesta vlastitoga stalnog boravišta, i (3) razmjerno nisku stopu kriminalnog povrata (recidivizma).

Naše istraživanje pokušava odgovoriti na dva pitanja: jesu li rani poremećaji u društvenom ponašanju maloljetnih nasilnika iz sela rjeđi ili češći nego u njihovih vršnjaka iz grada, te, ako jesu, zbog čega je tome tako.

3. Hipoteza

Temeljna hipoteza jest da *maloljetni nasilnici sa stalnim prebivalištem u seoskim naseljima (odnosno u pretežno ruralnim sredinama) manifestiraju tipične oblike poremećaja u društvenom ponašanju u manjoj mjeri od svojih vršnjaka koji stalno prebivaju u gradovima.*

Takva je hipoteza, s jedne strane, utemeljena na dokazanoj činjenici da je *nasilničko ponašanje mladih iz sela razmjerno češće posljedica trenutačnih nasilničkih poriva, nego što pokazuje njihov dugotrajnije formiran i stabilni stil ponašanja.* S druge strane, podlogu za takvu hipotezu čine kako svakodnevna laička zapažanja poznavatelja seoskog načina života, tako i brojne znanstvene spoznaje sociologije sela, pa i kulturne, odnosno socijalne antropologije. U tom se kontekstu najčešće spominju viši stupanj patrijarhalnosti u obiteljskim odnosima te općenito veća unutarobiteljska povezanost, jača neformalna socijalna kontrola, veći utjecaj običaja i tradicije, važnija uloga religije i crkve, manje slobodnog vremena, te drugi slični čimbenici.⁴

4. Metodologija istraživanja

4.1. Postupak prikupljanja podataka

Kako bi testirali hipotezu autori su poduzeli istraživanje empirijskoga karaktera i koristili metodu analize sadržaja sudske dokumentacije, dokumentacije državnih odvjetništava (prema ranijoj terminologiji, javnih tužiteljstava) i centara za socijalni rad (danas službeno, centara za socijalnu skrb) o sudski procesuiranim maloljetnicima. Ta je metoda primijenjena u brojnim sličnim istraživanjima provedenima u Hrvatskoj u posljednjih trideset godina.

⁴ Kako novijih empirijskih istraživanja specifičnosti organizacije života u seoskim sredinama nema, upućujemo na djelo S. Šuvara (1988.), *Sociologija sela* (I. tom, osobito drugi dio "Narodno društvo i urbano društvo"), te na zbornik radova skupine autora *Društvene promjene u prostoru*, koji je uredila D. Seferagić (1991.).

Dokumentacija obiluje činjenicama i stručnim procjenama, koje su rezultat rada službenika policije i stručnih timova koje, u pravilu, čine socijalni radnici, psiholozi i socijalni pedagozi.

Moguća metodologijska slabost ovoga izvora informacija jest u tome što su članovi stručnih timova mogli polaziti od donekle različitih kriterija pri donošenju pojedinih procjena o postojanju ili nepostojanju nekog oblika ponašanja maloljetnika i, napose, o intenzitetu takvoga ponašanja. No, ta je mogućnost bitno umanjena postojanjem jedinstvenih naputaka za istraživače koji su, na temelju originalne dokumentacije, popunjavali jedinstveni upitnik o oblicima preddelinkventnog ponašanja maloljetnih delinkvenata. Upitnik je konstruiran u Odsjeku za socijalnu pedagogiju Fakulteta za defektologiju (Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta) i u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu (Uzelac, 1995.).

4.2. Uzorak ispitanika

Analiza je provedena na uzorku od 1.271 maloljetnika - počinitelja nasilničkih delikata, kojima je u Hrvatskoj u četrnaestogodišnjem razdoblju (*od 1. 1. 1985. do 31. 12. 1998.*) izrečena neka od kaznenih sankcija, ili je kazneni postupak prema njima obustavljen primjenom načela oportuniteti (svrhovitosti), a posebna je pažnja posvećena maloljetnicima koji su u vrijeme izvršenja kaznenih djela imali prebivalište u pretežno seoskim sredinama.⁵

4.3. Uzorci varijabli

Predmet našega istraživanja - učestalost pojedinih oblika poremećaja u socijalnom ponašanju - opisan je dvjema skupinama *zavisnih varijabli*:

a) *poremećaji tijekom školovanja*: nepohađanje osnovne škole, napuštanje osnovnog školovanja, bježanje iz osnovne škole, bježanje iz srednje škole, prekidanje osnovne škole, prekidanje srednje škole;

b) *preddelinkventno ponašanje*: agresivno ponašanje, konzumiranje opojnih droga, bježanje od kuće prije navršene 14. godine života, bježanje od kuće nakon 14. godine, skitnja prije 14. godine, skitnja nakon 14. godine, bježanje iz odgojne ustanove, prosjačenje prije 14. godine, prosjačenje nakon 14. godine, druženje s asocijalnim osobama prije 14. godine, druženje s asocijalnim osobama nakon 14. godine života.

.....
⁵ Podaci su prikupljeni u sklopu znanstvenoistraživačkog projekta *Kriminološke osobitosti delikata nasilja*, što ga je financiralo Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske (šifra projekta 204205). Njihovo korištenje u ovom radu odobrio je voditelj projekta, *dr. sc. Mladen Singer*, na čemu mu autori srdačno zahvaljuju.

Okosnicu našeg istraživanja čini nezavisna varijabla, definirana kao "karakteristike mjesta u kojemu je maloljetnik živio u vrijeme izvršenja djela", a koja sadrži četiri modaliteta: 1) Zagreb, 2) sjedišta ostalih okružnih sudova, 3) sjedišta ostalih općina, 4) ostala naselja.

U prvoj polovici razdoblja obuhvaćenoga istraživanjem, tj. do osnivanja županija i nekoliko stotina općina (te uvođenja gradova kao teritorijalnih upravnih jedinica) krajem 1992. godine (a nešto kasnije i osnivanja županijskih sudova), sjedišta okružnih sudova, osim u Zagrebu, bila su u slijedećih 13 gradova: Bjelovar, Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Osijek, Pula, Rijeka, Sisak, Požega, Split, Šibenik, Varaždin i Zadar, pa se kategorija "2" u ovoj varijabli odnosi na te gradove, dok se kategorija "3" odnosi na ostala sjedišta ranijih velikih općina (kojih je bilo nešto više od 100, odnosno bez spomenutih gradova nešto više od 90; broj je donekle varirao ovisno o spajanju ili razdvajanju pojedinih općina, osobito u Gradu Zagrebu i na području Splita, koji su krajem 80-ih godina 20. stoljeća bili podijeljeni na nekoliko manjih općina).

Grad Zagreb (sâmo naselje, a ne istoimena teritorijalna upravna jedinica) imao je početkom 90-ih godina nešto manje od 710.000 stanovnika. U sjedištima ostalih okružnih sudova u prosjeku je okruglo živjelo po 70.000 stanovnika (u rasponu od 189.000 u Splitu i 168.000 u Rijeci, do 21.000 u Požegi i 9.000 u Gospiću), a u sjedištima ostalih tadašnjih općina živjelo ih je nešto više od 8.000 (od 56.000 u Slavnskome Brodu i 45.000 u Vukovaru, do manje od 1.000 u Buzetu, Čabru, Klanjcu, Lastovu i Rabu). Prosječna veličina ostalih naselja ne prelazi 300-350 žitelja. Takvih je naselja nešto više od 6.500, a različiti izvori navode i različit ukupan broj tih naselja u Hrvatskoj, koji se različitim administrativnim intervencijama nerijetko i mijenja). No, i u toj zadnjoj kategoriji ima dvadesetak naselja s pet i više tisuća stanovnika (godine 1991. najveća su naselja bila Čepin, Tenja, Belišće, Višnjevac i Darda, sva u neposrednoj ili nešto daljoj okolici Osijeka).⁶

⁶ Podaci o stanovništvu (izračunati prema službenim rezultatima popisa 1991. godine) odnose se na tzv. "stalno", a ne "prisutno" stanovništvo. Naime, nekoliko posljednjih popisa stanovništva u bivšoj Jugoslaviji, sve do popisa 2001. u Hrvatskoj, provedeno je prema koncepciji stalnog stanovništva. Po toj koncepciji, "stalno stanovništvo" čine sve osobe koje u određenom naselju, ili na određenom području, imaju prijavljeno svoje prebivalište, odnosno stalni boravak, dok se u "prisutno stanovništvo" uračunavaju svi pojedinci koji u mjestu popisa neprekidno žive najmanje godinu dana, a iz njega isključuju oni koji su, bez obzira na prijavljeno prebivalište, najmanje godinu dana odsutni.

Moramo napomenuti da u Hrvatskoj već duže vrijeme nema nikakve "službene" klasifikacije naselja. Do prije 30-ak godina državna je statistika razvrstavala naselja na "gradska", "mješovita" i "seoska" (po kombiniranom kriteriju veličine i postotnog udjela nepoljoprivrednog stanovništva). Nakon toga razlikovala su se "gradska" i "ostala naselja", pri čemu su se "gradskima" smatrala ona koja su odgovarajućom odlukom takvima proglašena, pa je 1991. godine najmanji "grad" (Divulje u tadašnjoj općini Trogir) imao 32 (tridesetdva!) stanovnika (a u još 15 "gradova" živjelo je manje od 1.000 ljudi). Najveće naselje iz kategorije "ostala" (Čepin u općini Osijek) brojilo je 8.745 žitelja i bilo je preko 270 puta veće od najmanjeg "grada"! Napokon, na samom kraju 1992. godine zakonom je uveden pojam „grada“ kao naziv za teritorijalnu upravnu jedinicu različitu od "općine".

Zato pojedine znanosti i struke (sociologija prostora, socijalna geografija itd.) nerijetko operiraju vlastitim klasifikacijama naselja, koje međusobno nisu potpuno usporedive, a nisu ni općeprihvaćene.

Kako iz prethodnih pripomena proizlazi, ova varijabla (s gledišta sociologije naselja) nije definirana baš idealno, ali zadovoljavajuće svakako jest, barem za potrebe ovoga istraživanja.

5. Rezultati i rasprava

Kako rekosmo, naša temeljna varijabla razvrstava ispitanike prema vrsti naselja u kojemu su živjeli *tempore crimis*. Tablica 1. pokazuje kako su oni bili raspoređeni na tome kontinuumu. Uočljivo je da je jedino udjel maloljetnika iz "ostalnih naselja", što znači iz pretežno seoskih područja, znatno manji u uzorku nasilnika (18,9%) nego u ukupnom stanovništvu (49,9%). Razlika je (ne samo spram Zagreba) tako velika da je zasigurno ne bi "izbrisala" niti pobliza analiza koja bi uzela u obzir drukčiju dobnu strukturu stanovnika velikih gradova, s jedne, i manjih naselja, s druge strane.

Tablica 1.
Distribucija ispitanika (maloljetnih nasilnika) po mjestu stalnog boravka

Vrsta naselja	Malodobni nasilnici		Udjel žitelja vrste naselja u stanovništvu Hrvatske 1991. (%)
	N	%	
Zagreb	483	38,0	14,8
Ostala sjedišta okružnog suda	294	23,1	18,7
Sjedišta ostalih općina	254	20,0	16,6
Ostala naselja	240	18,9	49,9
Ukupno	1.271	100,0	100,0

Dakle, prvi nalaz našeg istraživanja jest da nasilničko ponašanje doista nije osobito svojstveno maloljetnim delinkventima iz sela, odnosno iz pretežno ruralnih sredina. U nastavku se bavimo samo njima (dakle, N = 240).

Kakva je učestalost poremećaja tijekom školovanja u društvenom ponašanju maloljetnih nasilnika iz sela? Osnovne podatke o tome navodimo u tablici 2., u kojoj je zbroj postotaka veći od 100,0, jer je svaki ispitanik od njih 240 mogao manifestirati više takvih poremećaja.

Kako pokazuje tablica, u ovom skupu varijabli dominira bježanje iz osnovne škole (tj. bježanje s nastave). Iako je riječ o razmjerno lakšem obliku poremećaja u socijalnom ponašanju (lakšem u odnosu na ostale oblike koje analiziramo), valja upozoriti da se podatak odnosi na osnovnu, dakle zakonski obveznu školu, koju se, u pravilu, pohađa u dobi od šeste ili sedme do četrnaeste ili petnaeste godine. Znači, već se tada javlja prvi, i to kao najčešći, signal budućega nasilničkog ponašanja. Lako je pretpostaviti da će se ostali analizirani oblici poremećaja u društvenom ponašanju, koji su indikatori poremećaja tijekom školovanja, vjerojatno

Tablica 2.
Učestalost poremećaja tijekom školovanja u maloljetnih nasilnika iz sela

Poremećaj	N	Postotak
Nije pohađao osnovnu školu	5	2,1
Napuštanje osnovne škole	45	18,8
Bježanje iz osnovne škole	58	24,2
Bježanje iz srednje škole	44	18,3
Prekidanje osnovne škole	33	13,8
Prekidanje srednje škole	41	17,1

nadovezati na ovakvo ponašanje, ako se pravodobno ne poduzmu preventivni zahvati.⁷ Što se pak tiče bježanja s nastave u srednjoj školi, možemo pretpostaviti da je ono relativno još učestalije, jer se podatak naveden u tablici odnosi na sve ispitanike, a neki od njih nisu ni pohađali srednju školu.

Inače, poremećaji tijekom školovanja, kao specifičan oblik poremećaja u društvenom ponašanju, zadnjih su desetak i više godina u Hrvatskoj bili dosta čestim predmetom empirijskih istraživanja maloljetničke delinkvencije u općem smislu. U jednome od njih, a na uzorku od 3.534 maloljetnika prijavljenih zbog počinjenoga kaznenog djela, M. Singer i Lj. Mikšaj-Todorović (1993.) našli su kako je ponavljanje razreda svojstveno za 48,6%, bježanje iz škole za 39,9%, a mijenjanje škole za 33,3% ispitanika⁸.

Komentirajući specifična obilježja ovih poremećaja u vezi s prebivalištem maloljetnika, autori konstatiraju: "Većina korelacija varijabli o narušenom tijeku školovanja s varijablom značajki mjesta boravišta negativne su, što ukazuje na barem i veoma slabo izraženu povezanost poremećaja toka školovanja i mjesta boravišta koja su sjedišta okružnih sudova ili sjedišta općina. Korelacije s varijablom o broju stanovnika mjesta boravišta potvrđuju već iznesenu konstataciju da poremećaja u toku školovanja ima više u gradovima s većim brojem stanovnika. Najviše korelacije dobivene su u pogledu mijenjanja škole, što je dobrim dijelom povezano uz migracije stanovništva, odnosno migrante kojih ima više u većim gradovima, a s druge strane uz povećanu mogućnost promjena škole u većim mjestima" (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993.: 104).⁹

⁷ U ovom se članku ne bavimo pitanjem koje sve oblike kasnijega delinkventnog ponašanja (osim nasilja) "signaliziraju" ovi oblici poremećaja u ponašanju učenika osnovne škole.

⁸ Podsjećamo da naš uzorak čine samo sankcionirani maloljetni delinkventi, i to samo *počinitelji kaznenih djela nasilja*, te dobiveni rezultati nisu neposredno usporedivi s ovdje citiranim.

⁹ Upozoravamo da je negativan predznak koeficijenta korelacije naprosto matematički artefakt, odnosno posljedica načina brojanog označavanja pojedinih modaliteta ključne varijable: Zagreb je bio označen brojkom 1, a ostala naselja (čitaj: seoska) brojkom 4.

Sličan su rezultat znatno ranije (još 1977.) dobili i M. Petrović i D. Radovanović. Oni su došli do zaključka da iz škole više bježe maloljetnici koji žive u mjestima s višom razinom sociokulturne razvijenosti, s razvijenim komunikacijama, u teritorijalno većim mjestima s većim brojem stanovnika.

I Z. Poldrugač (1981.), gotovo identično kao što to kasnije čine Singer i Mikšaj-Todorović, upozorava kako je većina korelacija varijabli o narušenom tijeku školovanja s varijablom *karakteristike mjesta boravišta* negativna, te da je izražena vrlo slaba povezanost poremećaja tijekom školovanja i mjesta boravišta. Autorica, također, konstatira kako poremećaja u tijeku školovanja ima značajno više u gradovima s većim brojem stanovnika. Najveće su korelacije i ovdje dobivene u pogledu mijenjanja škole, što se, osim s većom migracijom stanovništva, dovodi i u vezu s većom mogućnošću promjene škole unutar većeg mjesta boravka.

Koliko od ostalih oblika poremećaja u socijalnom ponašanju, onih koji već znače približavanje delinkventnom ponašanju te se stoga s pravom nazivaju predelinkventnima, manifestiraju maloljetni nasilnici iz seoskih područja? Osnovni podaci prikazani su u tablici 3., u kojoj je (iz istih razloga kao u prethodnoj tablici) zbroj postotaka također veći od 100,0.

Tablica 3.
Distribucija ostalih oblika predelinkventnog ponašanja u maloljetnih nasilnika iz sela

Poremećaj	N	Postotak
Agresivno ponašanje	53	21,2
Konzumiranje opojnih droga	2	0,8
Bježanje od kuće prije 14. godine	20	8,3
Bježanje od kuće nakon 14. godine	9	3,8
Skitnja prije 14. godine	30	12,5
Skitnja nakon 14. godine	18	7,5
Bježanje iz odgojne ustanove	13	5,4
Prosjačenje prije 14. godine	14	5,8
Prosjačenje nakon 14. godine	4	1,7
Druženje s asocijalnim osobama prije 14. godine	38	15,8
Druženje s asocijalnim osobama nakon 14. godine	39	16,3

Razvidno je da u našoj skupini respondenata dominira agresivno ponašanje. Valja upozoriti da se takvim ponašanjem naziva cijeli spektar destruktivnoga napadačkog djelovanja, tj. ne samo fizički napad na drugog čovjeka (ili više njih), nego i neuobičajeno verbalno napadačko ponašanje prema drugima, a također i destruktivno (uništavajuće, rušilačko) djelovanje prema neživome svijetu (stvarima), što se često naziva i vandalizmom. Drugim riječima, "agresivno ponašanje"

je, osobito u kazneno-pravnom smislu, znatno širi pojam od termina "nasilničko ponašanje": dok je potonje (u pravilu, osim u nužnoj obrani, krajnjoj nuždi, stanju neubrojivosti i sl.) kazneno djelo, svako agresivno ponašanje to ne mora biti.

Razmjerno je visoka zastupljenost i druženja s asocijalnim osobama, koje započinje još u doba djetinjstva i traje tijekom maloljetništva. Zanimljivo je da su neki "eskapistički" oblici ponašanja kasnijih nasilnika (bježanje iz škole, bježanje od kuće, skitnja) češće registrirani kao njihov način ponašanja još u dječjoj dobi, tj. prije navršene 14. godine života (po hrvatskom zakonodavstvu s navršenih 14 godina života stječe se kazneno-pravni status maloljetnika).

I takvi oblici preddelinkventnog ponašanja maloljetnih delinkvenata u Hrvatskoj proteklih su godina bili predmetom brojnih empirijskih istraživanja. U već spominjanom radu M. Singer i Lj. Mikšaj-Todorović navode slijedeću učestalost nekih od, nama zanimljivih, oblika preddelinkventnog ponašanja: agresivno ponašanje ustanovljeno je za 17,8% maloljetnih delinkvenata, prekomjerno konzumiranje alkohola za 7,1%, bježanje od kuće za 18,6%, skitnja za 28,8%, a druženje s osobama asocijalnog ponašanja čak za 33,6% (1993.: 129).

Na kraju, pogledajmo u kakvoj je relaciji učestalost pojedinih istraženih oblika poremećaja u ponašanju s vrstom naselja. Relaciju smo provjerili χ^2 testom. Rezultate ne navodimo pojedinačno, nego sumarno konstatiramo: *maloljetni nasilnici iz seoskih područja (1) ni jedan poremećaj u ponašanju ne pokazuju relativno češće od svojih vršnjaka iz ostalih vrsta naselja; (2) po učestalosti prekidanja osnovne škole te prosjačenja prije navršene 14. godine života na razini su prosjeka; (3) sve ostale poremećaje pokazuju statistički znatno rjeđe od maloljetnih nasilnika iz ostalih vrsta naselja.* Za prosjačenje nakon 14. godine, uz upravo spomenutu tvrdnju, povezan je rizik pogreške manji od 3%; za bježanje iz osnovne škole rizik je manji od 2%, a za sve ostale poremećaje manji je od 1%.

6. Zaključak

Analiza je pokazala da rezultati provedenoga istraživanja potvrđuju našu temeljnu hipotezu: maloljetnici s prebivalištem u pretežno seoskim naseljima relativno rjeđe čine kaznena djela nasilja nego njihovi vršnjaci iz gradova. Osim toga, takvim njihovim postupcima znatno rjeđe prethode neki tipični oblici ranih poremećaja u društvenom ponašanju, svojstveni urbanim maloljetnicima - počiniteljima delikata nasilja. Iz toga se mogu izvesti dva zaključka: 1) tradicionalne "barijere" kriminalnom nasilničkom ponašanju maloljetnika u seoskim sredinama još su uvijek djelotvorne; 2) kod seoske je djece, na temelju nekih poremećaja u ponašanju koji kod gradske djece relativno pouzdano najavljuju kasnije nasilništvo, teže predvidjeti hoće li ti poremećaji doista proizvesti nasilničko ponašanje u doba maloljetništva. Drugim riječima, i dalje važi pravilo da je nasilničko ponašanje seoskih maloljetnika (koje je, ponavljamo, razmjerno rjeđe nego u gradskih maloljetnika) u većoj mjeri izazvano "trenutačnim nasilničkim porivima" nego u drugim vrsta-

ma naselja, a relativno je manje rezultat eventualnih nedostataka u procesu socijalizacije. To znači da bi i strategija preventivnog djelovanja u seoskim sredinama morala biti nešto drukčija nego u većim naseljima. Međutim, za pouzdanije pretpostavke ove vrste valjalo bi provesti daljnja istraživanja, uz primjenu šireg spektra metodoloških postupaka.

Literatura

1. Glasser, William (1985.): *Control Theory*. - New York : Harper and Row Publishers.
2. Magdalenić, Ivan (1995.): Seoska i gradska maloljetnička delinkvencija u Međimurju. - **Sociologija sela**, Zagreb, 33 (1995) 1/4 (127/130): 39-56.
3. Petrović, M. i Radovanović, D. (1977.): *Prestupništvo maloletnika - bežanje od kuće, bežanje od škole*. - Beograd : Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
4. Poldrugač, Zdravka (1981.): *Relacije između nekih karakteristika toka školovanja i kriminalnog ponašanja djece i omladine na području Zagreba* (magistarski rad). - Zagreb : Medicinski fakultet.
5. *Rezultati popisa stanovništva 1991.*, navedeni u različitim publikacijama Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.
6. Seferagić, Dušica, ur. (1991.): *Društvene promjene u prostoru* : zbornik radova. - Zagreb : Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, X, 201.
7. Singer, Mladen i Mikšaj-Todorović, Ljiljana (1993.): *Delinkvencija mladih*. - Zagreb : Globus.
8. Šušvar, Stipe (1988.): *Sociologija sela*, I. tom. - Zagreb : Školska knjiga, 435.
9. Uzelac, Slobodan (1995.): *Osnove socijalne edukologije*. - Zagreb : Sagena.
10. Uzelac, Slobodan i Magdalenić, Ivan (1997.): *Maloljetnička delinkvencija u selima varaždinskog kraja*. - **Sociologija sela**, Zagreb, 35 (1997) 1/4 (135/138): 11-20.

Preliminary communication

Slobodan Uzelac

Faculty for Education and Rehabilitation of the University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Ivan Magdalenić

Social Work Studies, Faculty of Law of the University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Early Disorder in Judicially Sanctioned Juvenile Delinquents From Croatia's Rural Milieus Social Behaviour

Summary

The authors have chosen the early disorder in judicially sanctioned juvenile delinquents from Croatia's rural milieus social behaviour the subject of their research because - in spite of exceptionally comprehensive body of literature and despite the extent of exploration of juvenile delinquency - very few researches in juvenile delinquency in rural milieus were carried out, in particular in Croatia, and besides, the benefit of such research is preventive one: early disorder in behaviour announce future violent behaviour. The analysis was made of data on early behaviour disorder collected by the method of content analysis of judicial documentation, the state prosecutor's offices documentation and the documentation of centres for social care for juveniles (N=1.271) who were judicially processed and sanctioned in the Republic of Croatia in the period from 1 January 1985 to 31 December 1998 for having committed a violent crime. A particular attention was paid to those youngs whose residence at *tempore criminalis* was in prevailing rural settlements: juvenile delinquents from rural milieus (N=240) were excluded from the pattern and the data on disorder during their schooling and other forms of pre-delinquent behaviour were treated and analysed separately. The results show, first, that the juveniles living in villages relatively considerably less often commit violent crimes than their urban coevals; second, that such their actions are relatively considerably less often preceeded by some typical behaviour disorders, and this both those during their schooling and those that are usually named pre-delinquent behaviour. Only the frequency of break in primary education and begging before the are of 14 among the juvenile bullies from rural milieus are of the average level. The results are explained by the differences in the way of children's socialization between rural and urban milieus.

Key words: juvenile violence, behaviour disorder, rural milieu, Croatia.

Received on: 3th December, 2000

Accepted on: 11th September, 2001

Slobodan Uzelac

Faculté d'Éducation-Rééducation d'Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Ivan Magdalenić

Étude sur le travail social, Faculté de Droit de l'Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Les troubles précoces dans le comportement social des hooligans mineurs des milieux ruraux croates, punis par la justice

Résumé

Les troubles précoces dans le comportement social des hooligans mineurs des milieux croates, punis par la justice, ont été choisis par les auteurs comme sujet de recherches, car malgré le corpus exceptionnellement volumineux des ouvrages et la phase des recherches faites sur la délinquance des mineurs, très peu de recherches ont été effectuées sur la délinquance des mineurs en milieux ruraux, surtout en Croatie. De plus, de telles recherches ont un avantage préventif: les troubles comportementaux précoces sont un indice du comportement violent futur. Il a été procédé à une analyse des données sur les troubles comportementaux précoces, obtenues par la méthode de l'analyse du contenu (content analysis) de la documentation juridique, de la documentation des ministères publics et des centres de prévoyance sociale pour les mineurs (N = 1.271) qui ont été jugés et punis à la suite d'actes de violence constituant un délit pénal, du 1er janvier 1985 au 31 décembre 1998 en République de Croatie. Une attention particulière est consacrée à ceux qui tempore criminis avaient leur domicile dans des localités surtout rurales: de l'échantillon ont été exclus les délinquants mineurs des milieux ruraux (N = 240) et pour eux ont été traitées et analysées les données sur leurs troubles pendant leur scolarité et sur d'autres formes de comportement pré-délinquant. Les résultats montrent: 1. que les mineurs qui vivent en milieu rural commettent relativement bien moins souvent des délits de violence que les enfants du même âge dans les villes; 2. que, proportionnellement, beaucoup moins souvent de tels procédés de leur part sont précédés de quelques troubles comportementaux typiques, et ce aussi bien en ce qui concerne les troubles pendant la scolarité que ceux habituellement appelés comportement pré-délinquant. Les hooligans mineurs des milieux ruraux sont seulement au niveau de la moyenne par la fréquence de l'interruption de l'école primaire et de la mendicité avant l'âge de 14 ans. Les résultats sont expliqués par les différences du mode de socialisation des enfants dans les localités rurales et urbaines.

Mots-clés: actes de violence des mineurs, troubles comportementaux, milieu rural, Croatie.

Reçu: le 3 décembre 2000

Accepté: le 10 septembre 2001